

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

СПРАВА “НАЗАРЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ”

(Заява № 39483/98)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 квітня 2003 року

Це рішення набуває статусу остаточного відповідно до обставин, що зазначені в параграфі 2 статті 44 Конвенції. Воно може бути редакційно відредаговано.

В справі “Назаренко проти України”

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою у складі:

П. Ніколас Братса, Президент,

П. М. Пеллонпя,

Пані Е. Палм,

П. Дж. Макарьчик,

Пані В. Стражніцка,

П. В. Буткевич,

П. Р. Марусте, судді,

та п. М. О’Бойл, Секретар Секції,

порадившись у нарадчій кімнаті 25 березня 2003 року,

виносить таке рішення, що було прийняте цього останнього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа ґрунтується на заяві (№ 39483/98) проти України, що була подана до Європейської комісії з прав людини (далі - Комісія) відповідно до колишньої 25 статті Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі - Конвенція) громадянином України Ігорем Миколайовичем Назаренком (далі - заявник) 12 вересня 1997 року.
2. Заявника представляв пан А.Крамцов, адвокат, що практикує в Судаку (Крим). Уряд України (далі - Уряд) представляв його Уповноважений, пані В. Лутковська, з Міністерства юстиції України.

3. Заявник скаржився, зокрема, що умови, в яких він перебував в “коридорі смерті” в Сімферопольському слідчому ізоляторі, призвели до нелюдського та такого, що принижує людську гідність, поводження.
4. Заяву було передано до Суду 1 листопада 1998 року, коли набув чинності Протокол № 11 до Конвенції.
5. Заяву було передано до Четвертої секції Суду (параграф 1 правила 52 Регламенту Суду). У цій секції відповідно до правила 26 § 1 Регламенту Суду була сформована палата, яка повинна була розглядати справу.
6. Порадившись зі сторонами, Президент Палати прийняв рішення, що в інтересах належного судочинства провадження у справі повинно відбуватися одночасно з провадженням у справах “Данкевич проти України”, “Алієв проти України”, “Хохлів проти України”, “Полторацький проти України” та “Кузнєцов проти України” (заяви №№ 40679/98, 41220/98, 41707/98 та 38812/97 та 39042/97 (параграф 2 правила 43)).
7. Своїм рішенням від 25 травня 1999 року палата визнала заяву частково прийнятною. 4 жовтня 1999 року Суд здійснив візит до Сімферопольського СІЗО з метою встановлення фактів.
8. 1 листопада 2001 року Суд змінив склад Секцій (параграф 1 правила 25). Цю справу було передано новому складу Четвертої секції.
9. Уряд, але не заявник, подали свої зауваження щодо суті заяви (параграф 1 правила 59).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Загальний опис подій

10. 23 жовтня 1995 року заявник був заарештований співробітниками міліції та поміщений під варту в слідчому ізоляторі Головного управління Міністерства внутрішніх справ Автономної Республіки Крим.
11. 26 квітня 1996 року Судова колегія з кримінальних справ Верховного суду Автономної Республіки Крим визнала заявника винним у вбивстві двох осіб та засудила його до смертної кари.
12. В той же день за рішенням адміністрації слідчого ізолятору Головного управління внутрішніх справ Автономної Республіки Крим заявник був переведений до однієї з камер, призначених для осіб, які очікують виконання вироку, відповідно до Закону про попереднє ув’язнення 1993 року (тут і далі - Закон).
13. 25 липня 1996 року Судова колегія з кримінальних справ Верховного Суду України підтвердила рішення суду першої інстанції.
14. 20 лютого, 27 березня, 15 травня, 26 червня та 23 липня 1997 року матері заявника було надано дозвіл на побачення з її сином. 7 жовтня 1997 року їй знову було надано дозвіл на побачення з заявником разом з молодшим братом.
15. 24 жовтня 1997 року заступник Голови Верховного Суду України відхилив заяву про перегляд в порядку нагляду, подану адвокатом заявника.
16. 23 грудня 1997 року мати заявника знову відвідувала заявника. Її наступний візит відбувся 30 січня 1998 року, її супроводжував брат заявника.
17. Мораторій на виконання смертної кари був проголошений Президентом України 11 березня 1997 року. Рішенням № 11рп/99 від 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав неконституційними положення Кримінального кодексу

стосовно смертної кари. Покарання у вигляді смертної кари було, таким чином, замінене на довічне ув'язнення відповідно до Закону № 1483-III від 22 лютого 2000.

18. 26 червня 2000 року Верховний суд Автономної Республіки Крим замінив заявнику покарання у вигляді смертної кари на довічне позбавлення волі .

В. Усні свідчення перед делегатами Суду

19. Свідчення стосовно заявника були заслухані делегатами Суду в Сімферопольському слідчому ізоляторі 4 жовтня 1999 року. Делегація Суду була в складі суддів М. Пеллонпе, Й. Макарчика та Р. Маруште. Свідчення можна підсумувати таким чином:

1. Заявник

(а) Основні умови утримання заявника в “коридорі смерті”

20. Заявник був поміщений в Сімферопольський слідчий ізолятор 26 жовтня 1995 року. В день візиту делегації Суду він підтвердив, що він був поінформований стосовно його прав та обов'язків. Фактично, за три чи чотири дні до того він підписав папір стосовно його прав і обов'язків.
21. Він заявляє, що йому було дозволено мати душ кожний четвер, а також голитися індивідуальним прибором. В той же час його волосся було постриженим. До осені 1998 року він міг помитися тільки один раз на десять днів. З того ж часу він може використовувати індивідуальний станок для гоління. Відповідно до його свідчень, в'язні “коридору смерті” почали мати мило та холодну воду в своїх камерах тільки в 1998 році. До того в камерах були крани, але в'язні не могли включити або виключити воду, це робилося охоронцем для всіх в'язнів. В камерах були встановлені квартирки, які в'язні могли відкрити і випустити свіже повітря.
22. Відповідно до свідчень заявника, металеві ставні закривали вікно в його камері до літа 1998 року. Він підтвердив, що світла було достатньо для читання або писання, його камера була оздоблена двома лампочками – нормальною та затемненою. Він зазначив, що стосується його камери, встановлення ламп, кранів для води, дзеркала, нових металевих ліжок та вікон почалось за два тижні до візиту делегації.
23. Заявник не мав ніяких контактів з іншими в'язнями. Коли він перебував в своїй камері з іншим в'язнем, вони були разом в душі або на прогулянці. На питання делегації Суду: “Який був найдовший період, коли ви не мали жодних контактів з іншими в'язнями?”, він відповів: “Це було під час розслідування, близько трьох місяців”. Він також зазначив, що протягом розслідування, яке продовжувалось шість місяців, він був поміщений в одиночне ув'язнення згідно з рішенням прокурора, яке базувалось на письмовій скарзі щодо його буцімто поганої поведінки по відношенню до іншого ув'язненого. Відповідно до свідчень заявника, в'язні мають можливість бути ув'язненими в одиночній камері або камері на двох. Він підтвердив, що до сьогоднішнього дня він перебував в камері на двох.
24. Він підтвердив, що з 1996 року в'язні можуть купувати книжки в в'язничному магазині і з 1999 року їм дозволено отримувати до десяти газет. В слідчому ізоляторі є радіо – гучномовець, який вимикається в 10 вечора.
25. На питання делегації Суду: “Чи маєте Ви скарги стосовно їжі?”, заявник відповів: “Як ми можемо скаржитись на їжу, коли люди, що працюють, не отримують заробітну плату?”
26. Відповідно до свідчень заявника, в'язні кожний день оглядаються фельдшером та один раз на тиждень лікарем слідчого ізолятору, якого можна також викликати у випадку необхідності надання швидкої допомоги.

27. Заявник підтвердив, що коли він порушує правила, він може бути покараний заборобою на побачення та отримання посилок. Протягом періоду розслідування він не порушував правила. Відносно загальної ситуації, то він не чув про інших в'язнів, які були б піддані такому поводженню.
28. Він також підтвердив, що він бачив начальника слідчого ізолятору у вівторок. Якщо в нього виникають питання або скарги, він може звернутись з заявою.
29. Коли заявник висловлює бажання бачити свого адвоката, він направляє заяву адвокату через начальника слідчого ізолятору. Охоронці присутні протягом його зустрічі з адвокатом. Заявник не писав детальних скарг чи запитів, він обговорював всі ці питання з своїм адвокатом протягом їх зустрічей у слідчому ізоляторі.

(в) практика слідчого ізолятору стосовно кореспонденції

30. Заявнику було дозволено направляти та отримувати листи з кінця 1998 року. Протягом його перебування в Сімферопольському слідчому ізоляторі він отримав чотири або п'ять листів. Він писав своїй матері майже кожний місяць. Він не отримав листа матері, що був направлений в вересні 1999 року, але він не знає, чи відбулось це через цензуру у слідчому ізоляторі.

(с) практика слідчого ізолятору стосовно отримання посилок та бандеролей (посилки, що передаються в'язням, можуть пересилатись через пошту (посилка) або можуть бути принесені особисто до слідчого ізолятору (передача). Маленькі речі, такі, як книги або періодика, можуть бути переслані через пошту як бандероль).

31. Заявник почав отримувати посилки приблизно у вересні 1998 року. Він заявляє, що йому дозволено отримувати шість посилок та три бандеролі на рік. Він вважає цю кількість достатньою, навіть не дивлячись на те, що він хотів би отримувати посилку кожний місяць. Він підтверджує, що його родичам дозволяли посилати йому їжу.

(d) в'язничний одяг

32. Заявнику не було дозволено вдягати будь-який інший одяг, крім того, що був виданий адміністрацією слідчого ізолятору, крім нижньої білизни та шкарпеток. Влітку в'язні мали носити куртки, взимку їм видавались теплі куртки та хутрові шапки. Відповідно до свідчень заявника, зимовий одяг є достатнім для цього сезону.

(е) щоденна прогулянка

33. Заявник підтвердив, що він має щоденну прогулянку протягом однієї години з літа 1998 року. З серпня або вересня 1999 року охоронці не одягають (протягом прогулянки) наручники.

2. П. В.М. Єлизарєв

34. Свідок був начальником слідчого ізолятору Сімферополя протягом часу, коли заявник був в ув'язненні.

(а) Основні умови тримання заявника в “коридорах смерті”

35. Свідок зазначає, що на день візиту делегації Суду в слідчому ізоляторі утримується близько 3 000 в'язнів, з яких 30 знаходяться в “коридорі смерті”.
36. Згідно з його свідченнями, кожний засуджений до смертної кари був ознайомлений з його правами та обов'язками. Копії списку прав та обов'язків були розвішані в усіх камерах. Він підтвердив, що немає таємності відносно прав та обов'язків ув'язнених та що з того моменту, як закон про права і обов'язки (в'язнів) було опубліковано, всі в'язні були ознайомлені з ним.

37. Він також підтвердив, що він бачив заявника раз на тиждень, що було, згідно з словами свідка, регулярною практикою. Він зазначив, що заявник ніколи не скаржився на умови його утримання, але не погоджувався із його засудженням до смертної кари. Він також зазначив, що заявник був проінформований про нову інструкцію та про нове положення про права і обов'язки засуджених до смертної кари.
38. Свідок вважає достатнім опалювання. Слідчий ізолятор має свою власну бойлерну, та в камерах є система вентиляції повітря. Відповідно до заяви свідка, в'язні мають гарячий душ раз на сім днів, коли міняється постільна білизна. Він спростував заяву заявника відносно того, що всі засуджені до смертної кари користуються одним станком для гоління, що може призвести до проблем із здоров'ям в зв'язку із ризиком інфекцій. Віз заявив, що в'язні голяться окремо лезом, яке видається адміністрацією слідчого ізолятору.
39. Він стверджує, що в денний час в камері є дві лампи та природне освітлення з вікон, яке він вважає достатнім. Вночі в камері є тільки одна лампа. Він заявив, що кожний засуджений до смертної кари має камеру не менше 12 квадратних метрів. Є можливість читати книжки та літературу, використовуючи природне та штучне освітлення.
40. Свідок заявив, що всі в'язні піддаються рентгенівському обстеженню двічі на рік. Раз на тиждень їх оглядає начальник медичного відділу, та кожний день проводить інспекцію фельдшер.

(в) практика слідчого ізолятору стосовно кореспонденції

41. Свідок зазначив, що засуджені до смертної кари мають право спілкуватись із зовнішнім світом без будь-яких обмежень шляхом направлення та отримання листів. Він також сказав, що така ситуація була запроваджена з травня 1999 року. Він погодився, що згідно існуючої процедури кореспонденція в'язнів переглядається, але він не згадав жодного випадку, коли вхідні листи були зупинені та не передані адресату, включаючи і листи з Європейської комісії з прав людини. Він підтвердив, що кореспонденція заявника реєструвалась у журналі. Більше того, кожний засуджений до смертної кари може поскаржитись на будь-які порушення права на листування начальнику слідчого ізолятору, прокурору, що здійснює нагляд за слідчим ізолятором, та будь-якій іншій посадовій особі департаменту.

(с) практика слідчого ізолятору стосовно отримання посилок та бандеролей

42. Відповідно до слів свідка, можливість отримання посилок запроваджена з травня 1999 року. З того часу в'язню дозволено отримувати шість посилок (передач) з їжею та дві бандеролі на рік. До того їм не було дозволено отримувати жодної посылки до того часу, поки рішення суду в їх справі не набуде статусу остаточного. Більше того, в'язні можуть купувати їжу у магазині слідчого ізолятору. Вони можуть витрачати 55 гривень на місяць по цінах, які є такими ж, за якими слідчий ізолятор купує їжу в державних магазинах.

(d) щоденна прогулянка

43. Відповідно до слів свідка, до травня 1998 року в'язням не було дозволено виходити на щоденну прогулянку. З того часу їм дозволено прогулянку на одну годину і без наручників.

3. П. Володимир Г. Бабчинський

44. Свідок був лікарем в Сімферопольському слідчому ізоляторі, в якому він працює з 1992 року.

45. Він заявив, що медичний персонал Сімферопольського слідчого ізолятору складається з шести лікарів (чотири терапевти, один психіатр та один рентгенолог), фельдшери, один асистент рентгенівської лабораторії, фармаколог та санітар. Згідно з словами свідка, медична допомога надається 24 години на добу. Кожний в'язень може в будь-який час поскаржитись та отримати термінову медичну допомогу. Засуджені до смертної кари оглядаються фельдшером кожен день під час їх щоденної прогулянки. В'язні можуть звернутись до нього по будь-яку медичну допомогу та, якщо його допомоги не достатньо, він може звернутись до лікаря. З іншого боку, в'язень може звернутись безпосередньо до лікаря. Кожен в'язень має медичну книжку, яка заводиться з його прибуття, в якій записуються всі деталі та результати медичних оглядів і яка зберігається протягом усього періоду позбавлення волі.
46. Свідок зазначив, що заявник з моменту його прибуття 26 жовтня 1995 року до слідчого ізолятору скаржився, що його було побито. В березні 1997 року він звернувся по допомогу в зв'язку із респіраторною вірусною інфекцією.
47. Він також зазначив, що тестування на ВІЛ для в'язнів не було обов'язковим і проводилось тільки на індивідуальний запит. Тест проводився при індивідуальному інтерв'ю між доктором та ув'язненим. Свідок не підтвердив, що в слідчому ізоляторі є ув'язнені, інфіковані вірусом ВІЛ, заявляючи, що це є конфіденційною інформацією. Єдина особа, хто знає, що в'язні інфіковані вірусом ВІЧ, є лікар, що відповідає за тестування та подальші консультації.
48. Що стосується скарг на гігієнічні умови в слідчому ізоляторі, свідок не отримував таких скарг. Він підтвердив, що зміни в режимі для засуджених до смертної кари, особливо можливість мати щоденні прогулянки та природне освітлення в камерах, покращили їх стан здоров'я.

4. П. Юрій Н. Говорун

49. Свідок був фельдшером, працює в Сімферопольському слідчому ізоляторі протягом двох з половиною років. Він відповідав за щоденний контроль стану здоров'я в'язнів в той час, як лікар проводив візити та надавав швидку допомогу. Він підтвердив, що були специфічні проблеми із засудженими до смертної кари та, фактично, він працював переважно з ними. Він супроводжував цих ув'язнених протягом їх щоденної прогулянки.
50. Він підтвердив, що покращення житлових умов в камерах засуджених до смертної кари мало позитивний вплив на їх здоров'я. З того моменту він не отримував подальших скарг від них стосовно здоров'я та гігієни.
51. Свідок зазначив, що він ніколи не бачив жодних ознак жорстокості охоронців щодо засуджених до смертної кари або будь-яких тілесних ушкоджень. Він ніколи не чув про такі скарги від інших працівників слідчого ізолятору. Він оглядав в'язнів щотижня і звітував керівництву. Відповідно до слів свідка, заявник не скаржився більше, ніж інші в'язні. Він підтвердив, що оглядав заявника протягом двох з половиною років і не помічав жодних змін в його психічному стані. Він не засвідчив жодних симптомів депресії заявника.

5. Пані Надія М. Кузяєва

52. Свідок є матір'ю заявника. В її листі від 29 травня 1998 року до Суду вона скаржилась, що її сина було побито. Вона підтвердила, що протягом його ув'язнення заявник був побитий, і йому не було надано будь-якої медичної допомоги. Його допитували протягом двох годин і через дві години його було поміщено до госпіталю. Вона могла бачити сліди побиття на його обличчі протягом їх зустрічі через шість місяців. Їй було дозволено мати побачення з її

сином через шість місяців після того, як його було арештовано. На цій зустрічі вона спитала сина стосовно побиття, і він підтвердив, що його били.

(а) практика слідчого ізолятору стосовно кореспонденції

53. Вона не має жодних скарг на адміністрацію стосовно отримання та надсилання листів. Вона скоріше скаржиться на систему утримання взагалі. Вона почала листуватись з сином в 1998 році. Однак вона не могла надати будь-які деталі в цьому питанні. Вона написала свій останній лист сину в середині вересня 1999 року, але на дату слухань він ще не отримав його. З іншого боку вона підтвердила, що листи ніколи не губились.
54. На запитання представника Уряду: “Протягом останніх двох або трьох місяців як часто ви посилали листи своєму сину? Чи можете Ви їх направляти кожний тиждень?”, свідок відповіла: “Якщо виникає потреба, я пишу йому листа”. На запитання представника Уряду: “А як часто Ви отримуєте листи від нього? Чи може він писати Вам більше, ніж раз на місяць?”, свідок відповіла: “Рік тому нам було дозволено надсилати один лист на місяць, а зараз немає обмежень, ми можемо писати листи так часто, як ми хочемо”.

(в) практика слідчого ізолятору стосовно отримання посилок і бандеролей

55. Свідок підтвердила, що вона почала направляти посилки сину в 1998 році. З того часу вона не має скарг на адміністрацію слідчого ізолятору в цій галузі.

(с) практика слідчого ізолятору стосовно візитів родичів ув'язнених

56. Свідок бачила заявника раз на місяць протягом побачення, що тривало 15 – 20 хвилин або найбільше 30 хвилин. Вона не скаржилась на тривалість її візиту або на те, що він був раптово перерваний охоронцем, який був присутнім на побаченні, оскільки була щаслива мати навіть це коротке побачення. Вона говорила з сином по телефону, бачачи його через скло. Вона не могла побачити, чи був він у наручниках.
57. На запитання представника Уряду: “А що Ви думаєте з приводу тривалості побачення? Чи можете Ви сказати, судячи з атмосфери, якщо б Ви попросили продовжити зустріч на одну годину або більше, чи було б Вам дозволено?”, свідок відповіла: “Я ніколи не просила продовжити зустріч. Я думаю, якщо адміністрація сказала, що вона закінчена, то вона закінчена”. На інформацію представника Уряду: “Ви маєте право на двогодинну зустріч”, свідок відповіла: “Це важко - говорити протягом двох годин через скло”.
58. Свідок зазначила, що заявник ніколи не скаржився в своїх листах на тортури, побиття або на адміністрацію слідчого ізолятору. Він скаржився стосовно посилок, листів та побачень. Вона підтвердила, що ситуація покращилась і що адміністрація слідчого ізолятору розуміла, що засуджені до смертної кари були як інші ув'язнені.

С. Інспекція Сімферопольського слідчого ізолятору

59. 4 жовтня 1999 року делегація відвідала слідчий ізолятор. Розмір камери заявника був близько 12 квадратних метрів. Камера була прибранна та світла. Тут був відкритий туалет, умивальник з краном тільки з холодною водою, два ліжка, зафіксовані на підлозі, центральне опалення та одне вікно з ґратами. Тут було декілька книжок, газета, кусок мила та туалетний папір. Камера була достатньо тепла та провентильована.
60. Делегації була показана душова, яка була достатньо чиста. Вони також відвідали двір для прогулянок.

D. Документальні свідчення

61. Відповідно до записів у в'язничному магазині заявник купував речі при таких обставинах:

25 вересня 1997 року він купував продукти харчування на 5,47 грн., 6 жовтня 1997 року він придбав продукти харчування та сірники на 9, 34 грн., 23 жовтня 1997 року він купував продукти харчування на 5, 61 грн., 5 листопада 1997 року він придбав продукти харчування на 5, 43 грн., 20 листопада 1997 року придбав туалетне приладдя та продукти харчування на 6,40 грн., 3 грудня 1997 року він купував продукти харчування на 7, 36 грн., 18 грудня 1997 року заявник придбав різні товари на 8, 41 грн.

9 січня 1998 року заявник придбав продукти харчування та сірники на суму 9, 70 грн., 22 січня 1998 року він купив продукти харчування на 6, 06 грн., 4 лютого 1998 року він купив продукти харчування та сірники на 15, 59 грн.

62. З медичної картки заявника, що була розпочата 26 жовтня 1995 року, видно, крім іншого, що заявнику було проведено рентгенівське дослідження 26 жовтня 1995 року, 18 травня та 12 листопада 1996 року, 23 травня та 3 листопада 1997 року, 30 травня та 14 листопада 1998 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

63. Відповідно до п.п. 2 та 3 статті 8 норми Конституції є нормами прямої дії. Гарантується право на звернення до суду для захисту конституційних прав людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

64. Параграф 1 статті 9 встановлює, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

65. ч. 3 статті 15 забороняє цензуру.

66. Згідно зі статтею 19 правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

67. Стаття 22 проголошує, що права та свободи людини і громадянина гарантуються і не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів та внесенні змін до чинних законів.

68. Згідно з п.п. 2 та 4 статті 29 ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому та затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

69. Відповідно до пунктів 2 та 3 статті 55 кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

70. За статтею 59 кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника

своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

71. Ч. 3 статті 63 проголошує, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.
72. Відповідно до статті 64 конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Б. Законодавчі положення, що регулювали умови утримання в “коридорі смерті”

73. Умови в “коридорах смерті” в українських в’язницях були послідовно врегульовані Інструкцією від 20 квітня 1998 року стосовно умов утримання осіб, засуджених до смертної кари (далі – Інструкція) та Тимчасовим положенням від 25 червня 1999 року стосовно умов утримання осіб, засуджених до смертної кари в слідчих ізоляторах (далі - Тимчасове положення).

74. Інструкцією закріплено, що після винесення остаточного вироку, особи засуджені до смертної кари, повинні утримуватись окремо від інших засуджених у спеціально об лаштованих камерах. У виключних випадках, у одній камері могли утримуватись не більше двох таких засуджених. Площа камери на одного засудженого, що перебував у одиночній камері, повинна була бути не меншою за 4 квадратні метри, у камері на дві особи не меншою за 3 квадратні метри. Засуджені забезпечувались індивідуальним спальним місцем та постільною білизною. Вони носили уніформу розроблену для особливо небезпечних рецидивістів. Посилання робились також і на їх правовий статус та обов’язки. Встановлювались кількість побачень з родичами та кількість листів, яку в’язні могли надсилати та отримувати: вони мали право на одне побачення в місяць та могли надіслати одного листа на місяць. На отримання пошти обмежень не було. В’язні могли отримувати дві бандеролі на рік. Вони мали право на щоденні одногодинні прогулянки на свіжому повітрі. За межами камер в’язні перебували в наручниках. Їм не дозволялось працювати.

Засуджені могли також читати книжки, журнали та газети, придбані у в’язничній бібліотеці та/чи куплені через в’язничну торгівельну мережу; вони могли отримувати грошові перекази; вони могли зберігати у камерах особисті речі та продукти харчування та купувати їжу та предмети туалету у в’язничній крамниці двічі на місяць (на суму не більше розміру 1 мінімальної заробітної плати), та грати у настільні ігри. Вони могли зустрічатися з адвокатами. Медичне обслуговування здійснювалось відповідно до національного законодавства.

Засуджені могли звертатися зі скаргами до державних органів. Такі скарги мали бути відправлені на протязі трьох днів. Скарги Генеральному прокуророві цензурі не підлягали.

75. Тимчасове положення розширило права осіб, засуджених до смертної кари, у порівнянні з Інструкцією. Зокрема, засуджені мали право на восьмигодинний сон вночі; вони могли отримувати шість посилок чи передач та три бандеролі на рік, купувати їжу та предмети туалету у в’язничній крамниці (на суму не більше 70% розміру мінімальної заробітної плати); молитися та читати релігійну літературу та зустрічатися зі священником та звертатися зі скаргами до державних органів. Їм дозволялось направляти та отримувати листи без будь-яких обмежень та мати щомісячні побачення з родичами до двох годин. Посадові особи в’язниці повинні були бути присутніми під час таких побачень. Побачення з адвокатами відповідно

до закріпленого права в'язнів на правову допомогу здійснювались відповідно до вправно-трудового законодавства.

В. Закон "Про попереднє ув'язнення" 1993 року (далі - Закон)

76. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу, попереднє ув'язнення є запобіжним заходом, який застосовується до підсудного, обвинуваченого чи особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального діяння, що карається позбавленням волі, або до засудженої особи щодо якої вирок ще не виконаний.
77. Відповідно до ч. 4 статті 8, особи, засуджені до виключної міри покарання, вирок щодо яких не став остаточним, утримувались окремо від інших затриманих осіб.
78. Ч. 1 статті 9 Закону проголошує серед іншого, що затримані мають право (а) на захист відповідно до норм кримінального права, (б) бути ознайомленим правилами утримання, (в) мати щоденну одногодинну прогулянку, (г) отримувати двічі на місяць передачу вагою до восьми кілограмів або отримувати необмежені грошові перекази та грошові кошти шляхом переведення чи особистого вручення, (д) купувати продукти харчування та предмети туалету на суму однієї мінімальної місячної заробітної плати, розраховуючись чекам, а також необмежену кількість канцелярських товарів, газет та книжок у в'язничній крамниці, (е) насити свій власний одяг та взуття та мати з собою документи та записи щодо їх кримінальної справи, (є) користуватися телевізорами, отриманими від родичів чи інших осіб, та настільними іграми, газетами та книжками, взятими у бібліотеці у попередньому місці їх затримання, чи купленими у крамниці, (ж) окремо відправляти релігійні обряди та користуватися релігійною літературою та предметами, виробленими з напів-дорогоцінних матеріалів, які мають відношення до їх віри, за умови, що вони не призводять до порушення правил, які застосовуються у місцях попереднього ув'язнення та не обмежують прав інших осіб, (з) спати вісім годин вночі, протягом яких вони не зобов'язані брати участь у процесуальних діях чи робити що-небудь ще, окрім випадків гострої необхідності, та (и) подавати скарги та подання та надсилати листи державним органам та посадовцям у порядку, передбаченому статтею.
79. Відповідно до статті 11 затримані повинні бути забезпечені засобами для щоденного використання, які відповідають санітарним та гігієнічним вимогам. Площа камери на одну особу не повинна бути меншою за 2,5 квадратні метри. Затримані повинні забезпечуватись харчуванням, індивідуальним спальним місцем, постільною білизною та іншими предметами та щоденним забезпеченням безкоштовно та відповідно до норм, затверджених Урядом. За необхідності вони забезпечуються одягом та взуттям встановленого зразка.
80. Відповідно до ч. 1 статті 12 дозвіл для родичів та інших осіб на побачення із затриманим (зазвичай один раз на місяць від однієї до двох годин) надається керівництвом місця затримання, але лише за письмової згоди слідчого, слідчого органу чи суду, у провадженні яких знаходиться справа. Згідно з ч. 4 затримані мають право на побачення із захисником, з яким вони можуть зустрічатись наодинці без обмеження кількості побачень чи їх тривалості, з моменту коли адвокат отримує право діяти у такій якості, такий дозвіл має бути наданий у письмовій формі особою чи органом, у провадженні якого знаходиться справа.
81. Відповідно до ч. 1 статті 13 затримані можуть листуватися зі своїми родичами та іншими особами і підприємствами, установами та організаціями за письмового дозволу органу, у провадженні якого знаходиться справа. З моменту початку перебігу засудження, кореспонденція більше не піддається жодним обмеженням.

Г. Виправно-трудоий кодекс (далі – Кодекс)

82. Відповідно до статті 28 Кодексу (Основні вимоги режиму в місцях позбавлення волі) основними вимогами режиму в місцях позбавлення волі є: обов'язкова ізоляція засуджених і постійний нагляд за ними з тим, щоб виключалася можливість учинення ними нових злочинів чи інших антигромадських вчинків; точне і неухильне виконання ними своїх обов'язків; різні умови тримання залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи і поведінки засудженого

Засуджені повинні носити одяг єдиного зразка. Їх піддають обшукові; особистий обшук провадиться особами однієї статі з обшукуванням. Кореспонденція засуджених, а також посилки, передачі і бандеролі, що надходять на їх ім'я, підлягають перегляду. У виправно-трудоих установах встановлюється суворо-регламентований внутрішній розпорядок.

Зберігання засудженими при собі грошей та цінних речей, а також предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, не допускається. Виявлені у засуджених гроші та цінні речі вилучаються і, як правило, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника виправно-трудої установи, санкціонованою прокурором.

Перелік і кількість предметів та речей, які засуджені можуть мати при собі, а також порядок вилучення предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудоих установ.

У порядку, встановленому Кодексом, засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби, мати побачення, одержувати посилки, передачі, бандеролі, грошові перекази, листуватися, відправляти грошові перекази родичам.

83. Ч.1 статті 37 (Придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої необхідності) передбачається, що Засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби на кошти, одержані за переказами

84. В статті 40, серед іншого, закріплено, що побачення надається після пред'явлення адвокатом ордера юридичної консультації і документа, що посвідчує його особу. Кількість і тривалість побачень не обмежуються та, за заявою адвоката, можуть проводитись віч-на-віч без присутності охорони

85. Відповідно до статті 41(Одержання засудженими до позбавлення волі посилок, бандеролей і передач) засудженим, яких тримають у виправно-трудоих колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму - сім посилок (передач), посиленого режиму - шість посилок (передач), суворого і особливого режиму - п'ять посилок (передач). Засудженим, яких тримають у виховно-трудоих колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму - десять посилок (передач), посиленого режиму - дев'ять посилок (передач).

Засудженим, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в тюрмах, не дозволяється одержувати посилки (передачі).

Засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік, а також придбання без обмеження літератури через книготорговельну мережу.

У виправно-трудових колоніях-поселеннях усіх видів кількість посилок, передач і бандеролей, одержуваних засудженими, не обмежується.

Перелік продуктів харчування і предметів першої потреби, які дозволяється одержувати засудженим у посылках, бандеролях і передачах, а також порядок приймання та вручення засудженим посилок, бандеролей і передач встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ

86. Згідно зі статтею 42 (Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів) засудженим дозволяється одержувати без обмеження грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації виправно-трудової установи і іншим особам. Одержані по переказах гроші зараховуються на особовий рахунок засудженого

87. Ч.2 статті 43 (Листування осіб, засуджених до позбавлення волі) в тюрмах засуджені можуть одержувати листи без обмеження їх кількості, а відправляти листи за такими нормами: на загальному режимі - один лист на місяць, на суворому режимі - один лист на два місяці.

Д. Закон “Про прокуратуру”

88. Відповідно до ч. 1 статті 12 прокурор розглядає заяви і скарги про порушення прав громадян та юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду. Ч. 4 передбачає, що прийняте прокурором рішення може бути оскаржено вищестоящому прокурору, а в передбачених законом випадках - до суду. Ч. 5 передбачено, що рішення Генерального прокурора є остаточним.

89. Відповідно до статті 38 Прокурор, його заступник мають право в межах своєї компетенції витребувати із суду будь-яку справу або категорію справ, по яких вироки, рішення, ухвали або постанови набрали законної сили. За наявності підстав для перегляду справи в порядку судового нагляду прокурор приносить протест на вирок, рішення, ухвалу або постанову суду.

90. Відповідно до ч. 1 статті 44 предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудових, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Прокурор, який здійснює нагляд, має право у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховання, опитувати осіб, що там перебувають, знайомитись з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень.

ІІІ. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

Резолюція 1097 (1996) Парламентської Асамблеї Ради Європи про скасування смертної кари в Європі

91. У цій резолюції Асамблея висловила жаль з приводу страт, які, як повідомлялося, були незадовго до того виконані у Латвії, Литві і Україні. Зокрема, вона засудила Україну за очевидне порушення її зобов'язань ввести мораторій на виконання

вироків у вигляді смертної кари, взятих під час приєднання до Ради Європи. Вона закликала цю країну поважати свої зобов'язання стосовно введення мораторію на виконання смертної кари і негайного скасування смертної кари, застерігши її, що подальше порушення зобов'язань, особливо виконання вироків щодо смертної кари, призведе до наслідків за Процедурою № 508 (1995).

Резолюція 1112 (1997) про дотримання Україною зобов'язання ввести на мораторій на виконання смертної кари, взятого на себе під час приєднання до Ради Європи

92. Асамблея підтвердила у цій резолюції, що вона отримала офіційну інформацію, що в першій половині 1996 р. в Україні було проведено вісімдесят дев'ять страт, і висловила жаль, що органи влади України не повідомили її про кількість страт, проведених у другій половині цього року. Асамблея була особливо шокована, коли дізналася, що страти в Україні знаходяться під завісою секретності, так що, очевидно, навіть родини засуджених не повідомляються про них, і що, як повідомлялося, страчені засуджені хороняться у непозначених могилах. Вона засудила Україну за порушення її зобов'язання запровадити мораторій на виконання смертної кари, висловила жаль з приводу страт, що вже мали місце, і висунула вимогу, щоб Україна негайно дотрималася своїх зобов'язань і зупинила виконання вироків щодо смертної кари, які чекають виконання.

Резолюція 1179 (1999) та Рекомендація 1395 (1999) щодо дотримання Україною зобов'язань

93. У цих документах Асамблея зазначила, що Україна не виконала свої зобов'язання (212 осіб були страчені з 9 листопада 1995 р. до 11 березня 1997 р. відповідно до офіційних джерел). У той самий час вона відзначила, що з 11 березня 1997 р. в Україні діє *de facto* мораторій на виконання вироків щодо смертної кари. Асамблея наполягала, щоб мораторій був підтверджений *de jure* і щоб Верховна Рада ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції. Вона наголосила на важливості фактичного мораторію на страти і твердо проголосила, що якщо матимуть місце подальші страти, вірчі грамоти парламентської делегації України будуть анульовані на наступній сесії Асамблеї відповідно до правила 6 Регламенту.

IV. ЗВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ТОРТУРАМ, НЕЛЮДСЬКОМУ ТА ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ (КПТ).

94. Делегати КПТ відвідали місця позбавлення волі в Україні у 1998, 1999 та 2000 рр. звіти з кожного з візитів були опубліковані 9 жовтня 2002 р. разом з відповідями на звіти Українського Уряду.

Звіт 1998 року

95. Візит делегації, що відбувся з 8 по 24 лютого 1998 р., був першим періодичним візитом в Україну. У ході візиту делегація оглянула, серед іншого, СІЗО (слідчий ізолятор) № 313/203 у Харкові. На першому поверсі блоку № 2 СІЗО № 203 розміщувалися на той час п'ятнадцять ув'язнених, засуджених до смертної кари, хоча, як зазначалося у примітці до звіту, делегація була запевнена, що з 11 березня 1997 р. фактичний мораторій на виконання смертної кари дотримувався.

96. У своєму звіті (параграф 131) КПТ насамперед висловив серйозну стурбованість щодо умов утримання, у яких перебували ці ув'язнені, і щодо режиму, який до них застосовувався. Зазначалося, що засуджені до смертної кари зазвичай утримувалися по двоє в камерах 6,5-7 м². Камери не мали доступу природного освітлення, оскільки вікна були затемнені металевими листами. Штучне освітлення, що постійно було ввімкнене, було не завжди достатньо сильне, в

результаті чого деякі камери були напівтемні. Для провітрювання камер ув'язнені могли з допомогою шнурка відкрити заслін; незважаючи на це, камери були дуже вологими і достатньо холодними (параграф 132).

Обладнання камер було описане у звіті як елементарне, яке складалося з металевого ліжка і/або відкидної платформи (з тонким матрацом, простирадлами сумнівної чистоти і ковдри, яка очевидно була недостатньою, щоб вберегти від холоду), полиці і двох вузьких табуретів. Передбачалося, що ув'язнені слухатимуть радіо програми через приймач, вбудований у стіну камери, але делегацію повідомили, що радіо працювало спорадично (там само).

Всі камери мали невідокремлені унітази, які добре проглядалися з житлової частини; в результаті, ув'язнений, що використовував туалет, повинен був робити це перед очима свого співкамерника. Що стосується туалету, засуджені до смертної кари знаходилися у такій самій складній ситуації, як і інші ув'язнені; такі предмети як мило і зубна паста були рідкістю (там само).

Крім того, було записано, що засуджені до смертної кари не мали жодної можливості зайнятися чимось за межами камери, навіть можливості мати годину прогулянки. У найкращому випадку вони могли виходити з камери один раз на тиждень, щоб піти в душ у блоці, і один раз на місяць, якщо вони мали право мати побачення з рідними. Діяльність в камері складалася з читання і прослуховування радіопередач, коли приймач працював. Крім щомісячних побачень з рідними, які мали деякі з ув'язнених, контакт з людьми був обмежений, в основному, до випадкових візитів православного священика чи медичного персоналу, які розмовляли з ув'язненими через решітку у дверях камери (параграф 133).

97. КПТ підсумувало свої висновки таким чином:

“Коротко, засуджені до смертної кари були закриті на 24 годин на добу в камерах, в яких був дуже обмежений життєвий простір і не було доступу природного освітлення і часом дуже бідне штучне освітлення, вони фактично не мали можливості зайняти свій час і дуже мало можливостей для контакту з людьми. Більшість з них трималися в таких шкідливих умовах значний період часу (від 10 місяців до більш ніж двох років). Така ситуація може повністю відповідати законодавчим положенням стосовно ставлення до засуджених до смертної кари, чинним в Україні, проте це не змінює той факт, що, на думку КПТ, вона становить нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження” (параграф 134).

Крім того, зазначалося, що делегація отримала численні скарги від ув'язнених, засуджених до смертної кари, про те, що їм бракувало інформації про їх правову ситуацію, розвиток їх справ, наслідки звернень про перегляд справ, розгляд їх скарг та ін. (параграф 138).

98. У своїй відповіді на звіт від 1998 р. Уряд України зазначив, що для вирішення проблем, визначених КПТ, було здійснено ряд організаційних і практичних кроків. Зокрема, було введено в дію Тимчасове положення, щоб гарантувати ув'язненим, засудженим до смертної кари, право на щомісячне побачення з рідними, право на побачення з адвокатом для отримання правової допомоги, право на побачення зі священиком і право отримувати і надсилати листи без обмежень. Крім того, зазначалося таке:

- (i) що засуджені до смертної кари матимуть щоденні прогулянки на відкритому повітрі і що з цією метою буде перебудовано і переоснащено 196 ярдів у слідчих ізоляторах;
- (ii) що з метою вдосконалення природного освітлення і доступу повітря в камери ставні і металеві козирки над вікнами камер були зняті;

(iii) що з метою інформування ув'язнених, засуджених до смертної кари, про їх права і правовий статус витяг з Тимчасового положення був прикріплений на стіні кожної камери.

Звіт 1999 року

99. Делегація КПТ відвідала Україну з 15 по 23 липня 1999 р., у ході візиту вона знову оглянула СІЗО № 313/203 у Харкові, де на час візиту утримувалося 23 засуджених до смертної кари. Звіт відзначав, що з часу попереднього візиту сталися деякі зміни. Зокрема, камери мали природне освітлення і були краще обладнані, ув'язнені мали щоденну прогулянку на відкритому повітрі тривалістю одна година, хоча було зауважено, що було недостатньо місця для справжніх фізичних вправ (параграфи 34-35). Крім того, звіт відзначав важливий прогрес, досягнутий у забезпеченні права ув'язнених на побачення з рідними та листування (параграф 36). Однак КПТ відзначив певні неприйнятні умови утримання, включно з фактом, що ув'язнені продовжували витрачати 23 із 24 годин на добу у камерах і що можливість контакту з людьми залишалася дуже обмеженою (параграф 37).

Звіт 2000 року

100. Третій візит в Україну відбувся з 10 по 21 вересня 2000 р., у ході цього візиту делегація оглянула, серед іншого, СІЗО № 15 у Сімферополі. КПТ привітав рішення органів влади України скасувати смертну кару і звернув увагу, що вирoki щодо більшості із близько 500 засуджених до смертної кари були замінені на довічне ув'язнення.

101. Незважаючи на ці позитивні кроки, КПТ констатував, що поводження з цією категорією ув'язнених було основним джерелом стурбованості для Комітету (параграф 67). Зазначалося, що на додаток до попередньої інструкції, виданої у липні 2000 р., і до впровадження в дію двох установ з посиленням режимом, спеціально призначених для осіб, засуджених до довічного ув'язнення, до таких ув'язнених застосовувався режим суворих обмежень (параграф 68). Тоді як життєвий простір у камерах загалом був задовільним і розпочалися роботи з відновлення камер в установах, які відвідувалися, основні проблеми стосовно доступу природного освітлення і якості штучного освітлення та вентиляції залишалися (параграф 69). Крім того, засуджені до довічного ув'язнення перебували в межах своїх камер 23 години на добу без жодної форми організованої діяльності, а що стосується діяльності за межами камери, то вони мали право на півгодинну прогулянку, яка проходила у нестерпних умовах. Ця категорія засуджених майже не мала контакту з людьми: з часу набуття чинності Інструкцією у липня 2000 р. побачення з рідними були заборонені і ув'язнені мали право надсилати один лист кожні два місяці, хоча не було обмеження щодо отримання листів (параграф 70).

102. У своїй відповіді на звіт Уряд України зазначив про подальші зміни в законодавстві, які забезпечили право засуджених до довічного ув'язнення на щоденну прогулянку тривалістю одна година і два побачення з рідними на місяць тривалістю до чотирьох годин. Крім того, з метою забезпечення належного доступу світла металеві ставні були зняті з вікон у всіх камерах.

ПРАВО

1. ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ УРЯДУ

103. Уряд повторив заперечення, зроблені на стадії провадження щодо прийнятності. Він вважав, що заявник, що перебував в “коридорах смерті” протягом чотирьох років, ніколи не скаржився до виконавчих або судових органів будь-якого рівня стосовно заявлених порушень його прав. В зв’язку із цим він не надав Уряду можливості відреагувати відповідно до заявлені порушення його прав та захистити його національними засобами, призначеними захищати права при заявлених порушеннях.
104. Уряд підкреслив, що існуюча правова система (насамперед Конституція та інші правові акти) надають реальну можливість ефективного правового захисту прав людини. Він звертається до параграфу 1 статті 55 Конституції України, згідно з якою “кожному гарантується право оскаржити в суді рішення, дію або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових або службових осіб”. Уряд звертався в зв’язку з цим до рішення Конституційного Суду від 25 грудня 1997 року, в якому суд вказав: “Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод”
105. Уряд далі повторив, що відповідно до параграфу 1 статті 248 Цивільного процесуального кодексу “Громадянин має право звернутися до суду, якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, юридичної або службової особи під час здійснення ними управлінських функцій порушено його права чи свободи. Серед суб’єктів, зазначених у частині першій цієї статті, рішення, дії або бездіяльності яких може бути оскаржено до суду є органи державної виконавчої влади та їх службові особи”
106. Заявник не погодився із заявою Уряду, заявляючи, що він використав всі національні засоби захисту, що були в його розпорядженні.
107. Існуючий принцип використання національних засобів захисту був представлений, крім інших, в рішенні Суду від 28 червня 1999 року в справі “Селмуні проти Франції” (№ 25803/94, параграфи 74-77, ECHR 1999-V). Метою параграфу 1 статті 35 конвенції є надати Договірним Сторонам можливість попередити порушення, заявлені проти них, до того, як заява буде передана на розгляд Суду. Однак, мають бути використані тільки ті засоби захисту, що є ефективними. Це є зобов’язанням Уряду, що заявляє про невикористання національних засобів захисту, переконати Суд в тому, що засіб захисту був ефективним та доступним як в теорії, так і на практиці в даний час.
- В разі, якщо тягар доведення виконаний, від заявника залежить довести, що засіб захисту, що наведений Урядом, був фактично використаний або був в зв’язку із певними обставинами справи неефективним або неадекватним. Однією з таких обставин може бути те, що державні влади залишались абсолютно пасивними щодо серйозних заяв щодо невиконання своїх обов’язків або спричинення страждань посадовими особами держави, наприклад, при виконанні рішення суду. При таких обставинах тягар доведення виникає знову і покладається на Уряд – відповідач, який має показати, що він зробив у відповідь на масштаб та серйозність оскаржуваних питань.
108. Суд повторює, що за цим правилом заява має прийматись до уваги разом із контекстом. Відповідно, було визнано, що стаття 35 повинна застосовуватись із значною гнучкістю та без особливого формалізму. Суд визнав, що правило використання національних засобів захисту не є абсолютним чи вирішальним, щоб застосовуватись автоматично; в перегляді, чи було дотримано це правило,

суттєвими є конкретні обставини індивідуальної справи. Це означає, крім інших речей, що Суд має реально брати до уваги не тільки існування формального засобу захисту в правовій системі Договірної Сторони, але й загальний правовий та політичний контекст, в яких вони відбувались, так само, як і персональні обставини заявника (див. Акдівар та інші проти Туреччини, рішення від 16 вересня 1996 року, Звіти про Рішення та Постанови 1996-IV, стор. 1211, параграф 69).

109. В цій справі Суд зауважує, що є зрозумілим, що заявник не звернувся зі скаргою – письмовою або усною – до начальника слідчого ізолятору, де він був ув'язнений, або до прокурора. Під час візиту делегації Суду 4 жовтня 1999 року він тільки повідомив, що обговорював ці питання зі своїм адвокатом протягом їх побачень у слідчому ізоляторі (див. параграф 29 вище). Суд також зауважує, що сторонами не оспорювалось, що начальник слідчого ізолятору приходив побачити заявника в його камеру регулярно, раз на тиждень, та заявник міг звернутись з будь-якими скаргами, які він мав.
110. З іншого боку, Суд відмічає, що хоча начальник слідчого ізолятору заявив, що кожний засуджений до смертної кари був проінформований про його права та обов'язки та кожний ув'язнений підписав список його прав та обов'язків, заявник підписав цей список перед самим візитом делегації Суду.
111. В частині, в якій йдеться, що заявник не звернувся з формальною скаргою до адміністрації слідчого ізолятору стосовно умов його утримання, Суд звертається до свідчень заявника щодо того, що він підписав документ стосовно його прав і обов'язків як ув'язненого за декілька днів до візиту делегації Суду (див. параграф 20 вище). Уряд не навів доказів, щоб показати, що заявник був іншим засобом поінформований про його права або відповідні можливості, при яких він міг отримати відшкодування за свої скарги. В цих обставинах не може бути використано проти заявника, що він не звернувся з формальною скаргою стосовно його умов утримання в ув'язненні належним чином.
112. Суд також залишає для розгляду факт, що заявник мав регулярні зустрічі з своїми адвокатами протягом ув'язнення, з якими міг обговорювати правові аспекти, в тому числі і умови утримання. Однак не заперечується, що адміністрація слідчого ізолятору настоювала на присутності охоронця на побаченнях заявника з його адвокатами та його родичами (див. параграфи 29 та 56 вище). Заявнику, який не міг в цих обставинах вільно спілкуватись з адвокатами або родичами, не можна докоряти за неподання жодної скарги стосовно його умов утримання, які мали б включати заяви стосовно адміністрації слідчого ізолятору. Більше того, заявник усвідомлював, що його пошта переглядалась або, як найменше, була прочитана посадовими особами слідчого ізолятору (див. параграфи 30 та 41 вище).

Суд погоджується, що можливий ефект залякування такої практики стосовно заявника та його неподання скарг адвокатам або родині не може розглядатись як халатна або свідомо відмова від виконання свого права на скаргу.

113. Щодо можливості ініціювання цивільних дій в суді, то Суд повторює, що параграф 1 статті 35 вимагає використання не тільки національних засобів захисту, які є доступними, але також ефективними в отриманні відшкодування за заявлені порушення прав людини, гарантовані Конвенцією. Оскільки є відповідь дійсності те, що заявник не розпочав цивільне провадження, щоб оскаржити умови утримання, Суд зауважує, що Уряд не показав, яким чином таке провадження могло призвести до покращення умов. Він не надав також жодного прикладу з національної судової практики, щоб показати, що таке провадження, ініційоване засудженим, могло мати перспективи успіху.

114. В цих обставинах Суд доходить висновку, що не було доведено із значною впевненістю, що наслідком засобів захисту, запропонованих Урядом, було б отримання відшкодування заявником по його скаргах щодо умов утримання. Відповідно, Суд вирішив, що заперечення Уряду стосовно невикористання національних засобів захисту не можуть бути взяті до уваги.

II. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

115. Заявник скаржить на умови, яким його було піддано в “коридорі смерті” в Сімферопольському слідчому ізоляторі, заявляючи, що ці умови призвели до поводження, що підпадає під дію статті 3 Конвенції, яка проголошує таке:

“Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню”

Він стверджує, що йому не було дозволено направляти пошту матері та брату або отримувати пошту від них, отримувати посилки з теплим одягом та їжею, мати прогулянки. Він також стверджує, що він був поміщений в одиночне ув’язнення протягом двох років.

A. Позиції сторін

116. Уряд вважав, що всі чинні правила, що були застосовані до заявника, включаючи ті, що стосуються обладнання камери, медичного обслуговування, побачень та кореспонденції, представлені в розділах 1, 8, 9, 11, 12 та 13 закону, у відповідних положеннях Кримінально-процесуального кодексу, в статтях 28, 37, 41, 42 та 43 Кодексу, в Інструкції від 20 квітня 1998 року та Тимчасовому положенні від 25 червня 1999 року. Уряд також стверджує, що медичне забезпечення, поводження, профілактичні та антиепідеміологічні заходи стосовно осіб, засуджених до смертної кари, були застосовані у відповідності з законодавством про охорону здоров’я.

117. Уряд зауважив, що родичі заявника звертались про побачення 6 серпня, 12 вересня, 15 жовтня, 20 листопада та 20 грудня 1996 року, 20 лютого, 27 березня, 15 травня, 26 червня, 7 жовтня та 23 грудня 1997 року та 30 січня 1998 року. Всі побачення були дозволені. З 26 квітня 1996 року заявник ніколи не звертався до адміністрації слідчого ізолятору про побачення з родичами; він не писав жодного листа і не отримував жодного листа від них. Більше того, заявник ніколи не робив заяви посадовим особам слідчого ізолятору стосовно отримання посилок.

118. Він також зауважив, що заявник міг купувати їжу в магазині слідчого ізолятору. Між груднем 1997 року та липнем 1998 року він придбав продукти харчування та інші речі чотирнадцять разів на загальну суму в 115, 02 грн.

119. В своїх додаткових зауваженнях Уряд стверджував, що його агент відвідав місце утримання заявника в липні 1999 року. Він заявляє, що умови утримання в “коридорі смерті” відповідають чинному законодавству, а саме Інструкції. Уряд підкреслив, що були вжиті всі необхідні заходи для покращення правового статусу осіб, засуджених до смертної кари в очікуванні законодавчих дебатів стосовно скасування смертної кари. До цього 25 червня 1999 року було прийнято Тимчасове положення, яке набуло чинності 11 липня 1999 року.

120. Заявник оспорує аргументи Уряду. Він повторює, що йому було заборонено листуватись з його родичами з часу, коли його було поміщено до слідчого ізолятору 23 жовтня 1995 року, що з його засудження, яке відбулось 26 квітня 1996 року, його було позбавлено права використовувати його власний одяг та взуття, так само, як і права отримувати посилки вагою не більше 8 кілограмів двічі на місяць. З грудня 1997 року його було позбавлено можливості купувати їжу в магазині слідчого ізолятору в зв’язку із браком коштів в Уряді на фінансування асортименту

магазину. Він також підкреслює, що запити надати дозвіл на листування були відхилені.

121. В своєму листі до Суду від 24 липня 1999 року адвокат заявника заявив, що умови утримання заявника суттєво покращились після того, як він звернувся до Суду. Його родичам було дозволено передати йому теплий одяг та надсилати посилки з їжею двічі на місяць. В подальшому були дозволені щомісячні побачення з його родичами без жодних обмежень. Згідно з словами адвоката, не було обмежень стосовно кореспонденції, заявнику було дозволено мати прогулянки та купувати їжу в магазині слідчого ізолятору на суму 55 грн. на місяць, він міг отримувати правову допомогу від свого адвоката без будь-яких обмежень. Адвокат заявника стверджував, що скарги, зазначені в заяві до Суду, були вирішені, і він просив Суд не розглядати цю скаргу далі. Цей запит був погоджений із заявником.
122. В своєму листі до Суду від 8 липня 1999 року мати заявника вказала ті самі покращення в Сімферопольському слідчому ізоляторі стосовно кореспонденції, прогулянок та купування продуктів харчування в магазині слідчого ізолятору.

В. Оцінка Суду

123. Суд взяв до уваги точку зору адвоката заявника, що в результаті покращень, які відбулись в умовах утримання заявника, його скарги вирішені, а також його клопотання Суду не розглядати заяву далі. Однак Суд вважає, що скарги заявника піднімають серйозні питання стосовно загального характеру застосування статті 3 Конвенції стосовно умов утримання в місцях позбавлення волі тих, хто засуджений до смертної кари в Україні. Він вважає, що повага до прав людини, як того вимагає Конвенція, дозволяє Суду продовжити розгляд скарг.
124. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції передбачає одну з найосновніших цінностей демократичного суспільства. Вона забороняє у абсолютних виразах катування чи нелюдське або таке, що принижує гідність, поведження або покарання, незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. Лабіта проти Італії[ВП], № 26772/95, параграф 119, ECHR 2000-IV).
125. Відповідно до прецедентної практики Суду погане поведження повинне досягати певного мінімального рівня суворості, щоб потрапляти в сферу дії статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня суворості є відносною; вона залежить від всіх обставин справи, таких як тривалість поведження, його фізичний і психологічний вплив і у деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі "Ірландія проти Об'єднаного Королівства" від 18 січня 1978 р., Серія А № 25, с.65, § 162). Крім того, вирішуючи, чи є поведження таким, що принижує гідність, в сенсі статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи його метою було принизити і дезорієнтувати відповідну особу і чи його наслідки несприятливо вплинули на особистість людини у спосіб, який не відповідає статті 3. Навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію порушення цього положення (див. рішення у справі "Пірс проти Греції", заява № 28524/95, §§ 67-68 і 74, ECHR 2001-III; і рішення у справі "Валасінас проти Литви", заява № 22558/98, § 101, ECHR 2001-VIII).
126. Суд послідовно наголошував, що відповідне страждання і приниження повинні у будь-якому випадку виходити за межі того невідворотного елементу страждання і приниження, пов'язаного з певною формою законного поведження або покарання. Заходи, які позбавляють особу її свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до статті 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотній рівень страждання, притаманного триманню під

вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і добробут були належним чином забезпечені (див. рішення у справі “Кудла проти Польщі” [ВП], заява № 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI).

127. На додаток, як підкреслювалося Судом у рішенні у справі “Сьорінг проти Об'єднаного Королівства”, сучасні підходи у державах-учасниках до питання смертної кари мають значення для оцінки, чи був перевищений прийнятний поріг страждання або приниження (див. рішення у справі “Сьорінг проти Об'єднаного Королівства” від 7 липня 1989 р., Серія А № 161, с. 41, § 104). У випадку засудження особи до смертної кари особисті обставини засудженого, умови тримання під вартою перед стратою та тривалість тримання під вартою перед стратою є прикладами факторів, які здатні підвести поведження або покарання, отримане засудженим, під дію заборони статті 3 (там само). Оцінюючи умови утримання, слід взяти до уваги кумулятивний ефект цих умов, а також специфічні скарги заявника (див. рішення у справі “Дугоз проти Греції”, заява № 40907/98, § 46, ECHR 2001-II; та рішення у справі “Калашніков проти Росії”, заява № 47095/99, § 95, ECHR 2002-VI).
128. Суд відзначає, що заявник скаржився на певні аспекти умов, яких він зазнав у слідчому ізоляторі Сімферополя, в якому був ув'язнений. У зв'язку з цим Суд ще раз наголошує, що для кожної держави-учасниці Конвенція регулює лише факти, що сталися після набуття чинності Конвенцією для цієї держави. Таким чином, юрисдикція Суду поширюється на скарги заявника настільки, наскільки вони стосуються періоду після 11 вересня 1997 р., коли Конвенція набула чинності стосовно України. Проте, оцінюючи вплив на заявника умов утримання, Суд може також взяти до уваги весь період, протягом якого він тримався під вартою як ув'язнений, включно з періодом до 11 вересня 1997 р., а також умови утримання протягом цього періоду (див., рішення у справі “Калашніков проти Росії”, цитоване вище, § 96).
129. Крім того, Суд зауважує, що заявник тримався під вартою як засуджений до смертної кари до моменту, коли смертна кара йому була замінена на довічне ув'язнення в червні 2000 р. Як було зазначено вище (див. параграфи 91 - 93), застосування смертної кари в Україні було предметом суворої і неодноразової критики у резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи, в якій було задокументовано, що з 9 листопада 1995 р. до 11 березня 1997 р. 212 страт було виконано в цій державі. Проте пізніше Президентом України був введений фактичний мораторій на виконання смертної кари; 29 грудня 1999 р. Конституційний Суд визнав положення Кримінального кодексу, які регулювали застосування смертної кари, неконституційними, а 22 лютого 2000 р. смертна кара була скасована законом і замінена на довічне ув'язнення (див. параграф 11). Заявник був засуджений до смертної кари в грудні 1995 року, тобто за 15 місяців до введення мораторію. Суд погоджується з тим, що до формального скасування смертної кари та пом'якшення вироку заявник повинен був перебувати у стані деякої непевності, страху і побоювань щодо свого майбутнього. Проте, він вважає, що ризик того, що вирок буде виконаний, та супроводжуючі почуття страху та побоювань з боку засуджених до смертної кари з часом повинні були меншати через фактичне введення мораторію.
130. Роблячи свою оцінку в цій справі, Суд бере до уваги звіт своєї делегації, письмові зауваження сторін та документи, представлені ними, а також звіти КППТ, що стосуються відповідного періоду.
131. На момент здійснення вбивства, за яке заявника було засуджено, йому було двадцять шість років. Він був поміщений до Сімферопольського слідчого ізолятору 23 чи 26 жовтня 1995 року з метою попереднього затримання (див. параграфи 10 та

20 вище). Він залишався там після засудження до смертної кари, проголошеного Верховним судом Автономної Республіки Крим 26 квітня 1996 року, та після залишення в силі цього рішення Верховним Судом України 25 липня 1996 року.

132. Суд зауважує, що заявник спочатку не був поінформований про правила слідчого ізолятору та про його права і обов'язки. Однак в день візиту делегації Суду він підтвердив, що він був поінформований про них за три чи чотири дні та підписав документ стосовно цих прав та обов'язків (див. параграф 20 вище). Свідчення, що він давав перед делегацією, в цьому аспекті були переконливими, та Уряд не надав будь-яких доказів, які б показали будь-яку попередню дату, коли б заявник був поінформований про його права та обов'язки.
133. Суд зауважує, що на дату візиту делегації Суду тридцять в'язнів, включаючи заявника, утримувались в Сімферопольському слідчому ізоляторі в одиночних камерах або камерах на двох осіб без можливості спілкування з іншими в'язнями (див. параграфи 23 та 35 вище). Світло ввімкнено в камері заявника було 24 години на добу, але в камері заявника було встановлено дві лампи – нормальна та затемнена, затемнена світила в ночі. Суд не в стані точно встановити, коли лампи були встановлені. Тим не менше заявник засвідчив, що світла в його камері достатньо для того, щоб читати та писати (див. параграф 22 вище). З свідчень, наданих Суду, було встановлено, що вікна в камері заявника були закриті металевими ставнями до травня 1998 року, коли вони були зняті. Суд вважає, що приблизно в той самий час в камері були встановлені індивідуальний кран для води та дзеркало. Радіо було ввімкнено протягом всього дня та вимикалось о 10 вечора (див. параграф 24 вище).
134. На дату візиту делегації Суду камера заявника, в якій він перебував з іншим ув'язненим, була прибрана і чиста. Вона була площиною приблизно 9 квадратних метрів. Тут був відкритий туалет, умивальник з краном холодної води, два ліжка, прикручені до пола, центральне опалення та вікно з ґратами. Тут були деякі книжки, газети, кусок мила та туалетний папір. Під час візиту делегації 4 жовтня 1999 року камера була занадто натоплена (див. параграф 59 вище). Суд звертає увагу, що делегація відвідувала Сімферопольський слідчий ізолятор в ту пору року, коли температура сягала 20 градусів.
135. Суд зауважує, що згідно зі словами заявника до літа 1998 року він був позбавлений можливості мати щоденну прогулянку та був в наручниках протягом щоденної прогулянки до серпня або вересня 1999 року (див. параграф 33 вище). Ця інформація була частково підтверджена начальником слідчого ізолятору (див. параграф 33 вище) та Звітом 1998 року КПТ (див. параграф 96 вище), хоча начальник слідчого ізолятору не погодився з тим, що ув'язнені були в наручниках протягом їх прогулянок.
136. Далі Суд встановив протягом візиту делегації, що заявник почав отримувати пошту в кінці 1998 року та посилки приблизно в вересні того ж року (див. параграф 30-31 та 53 вище). Суд приймає до уваги свідчення заявника, які були частково підкріплені свідченнями начальника слідчого ізолятору, що на дату візиту делегації йому було дозволено отримувати шість посилок та три бандеролі на рік (див. параграф 31 вище). Коли він був ув'язнений в Сімферопольському слідчому ізоляторі, він отримав п'ять чи шість листів від матері та писав матері майже кожного місяця. Заявник не отримав лист його матері, направлений у вересні 1999 року, але Суд не зміг встановити чітко, чи було це зроблено завдяки перегляду кореспонденції ув'язнених співробітниками слідчого ізолятору. Згідно зі словами матері заявника, жодний лист, направлений нею її сину, ніколи не губився (див. параграф 53 вище). В будь-якому випадку, не є предметом розгляду в Суді

питання, що заявник не отримував всіх листів, направлених йому родичами, або що листи заявника або його родичів переглядалися.

137. Стосовно побачень з родичами заявника Суд зауважує, що згідно з записами в слідчому ізоляторі мати заявника та/або інші родичі отримували дозвіл на побачення 20 лютого, 27 березня, 15 травня, 26 червня, 23 липня та 7 жовтня 1997 року та 30 січня 1998 року (див. параграфи 14-16 вище). Суд далі зазначає, що згідно з свідченнями заявника, підтвердженими його матір'ю, охоронець був присутній протягом побачень родичів з ним. Цей охоронець був уповноважений переривати їх спілкування та закінчувати побачення в будь-який час, коли він вважав за необхідне (див. параграфи 56 та 57 вище). Мати заявника зазначила, що її побачення з сином тривали не більше 30 хвилин (див. параграф 56 вище).

138. Стосовно заяви заявника, що йому було заборонено отримувати посилки з теплим одягом та їжею, Суд зауважує, що протягом інтерв'ю заявника з делегацією він підтвердив, що з вересня 1998 року він міг отримувати посилки з їжею. Суд зазначає, що Інструкція передбачала отримання двох бандеролей на рік, але не було встановлено, чи були надіслані або передані родичами заявнику будь-які посилки або бандеролі до вересня 1998 року.

Згідно з словами заявника, йому не було дозволено носити будь-який інший вид одягу, крім встановленого адміністрацією слідчого ізолятору, крім нижньої білизни та шкарпеток. Суд зауважує, що така практика була запроваджена положеннями Інструкції, які були пізніше закріплені і Тимчасовим положенням. Зрозуміло, що в обставинах, як вони були описані заявником, його скарги направлені не проти вимог слідчого ізолятору, скоріше вони стосуються недостатності теплового одягу взимку та неможливості для родичів передати йому посилку з такими речами.

139. Суд погоджується, що хоча вимога до в'язнів носити в'язничний одяг мала б розглядатись як втручання в їх особисту недоторканість, вона поза сумнівом базується на основі закону для захисту інтересів суспільства та запобігання публічним безпорядкам та злочинам. Суд вважає, що на дату візиту делегації заявник погодився з тим, що в'язничний одяг є адекватним та достатньо теплим для зимового періоду (див. параграф 32 вище). Таким чином, з листа адвоката заявника до суду від 24 липня 1999 року підтверджується, що умови в "коридорі смерті" по відношенню до заявника значно покращились після подання заяви до Суду, родичам заявника було дозволено передати заявнику теплий одяг.

140. Суд далі зауважує, що відповідно до того ж листа адвоката заявника не було обмежень стосовно кореспонденції та заявнику було дозволено мати щоденні прогулянки та купувати їжу в магазині слідчого ізолятору на суму не більше 55 грн. на місяць. Він міг отримувати правову допомогу від його адвоката без обмежень та мати побачення з родичами. Суд зауважує, що це було повністю підтверджено матір'ю заявника в її листі до Суду від 8 липня 1999 року (див. параграф 22 вище).

141. Суд проаналізував в цілому умови, яким заявник був підданий протягом ув'язнення в Сімферопольському слідчому ізоляторі. Хоча неможливо встановити з впевненістю умови утримання, яким було піддано заявника до візиту делегації Суду, деякі факти є незаперечними та чітко встановленими. Суд з особливою тривогою відзначає, що до травня 1998 року заявник разом з іншими ув'язненими, що були засуджені до смертної кари, був поміщений на 24 години на добу в камеру, в якій було дуже обмежено житловий простір, вікна камери були закриті ставнями настільки, що було мало або зовсім не було сонячного світла, що не було жодної можливості для прогулянки на свіжому повітрі та що була мала або зовсім не було можливості для будь-якої активності або людських контактів. Разом з зауваженнями КПТ стосовно засуджених до смертної кари в Україні, що

знаходяться в таких же умовах, Суд погоджується, що утримання заявника в таких неприйнятних умовах, як ці, призводить до поведження, що принижує людську гідність всупереч статті 3 Конвенції. Суд далі доходить висновку, що ситуація заявника була погіршена тим фактом, що він протягом цього періоду був засуджений до смертної кари, хоча, як зазначено в параграфах 17 та 129 вище, з 11 березня 1997 року тривав мораторій.

142. Суд вважає, що у цій справі немає доказів існування позитивного наміру принизити чи збентежити заявника. Однак, незважаючи на те, що питання, чи метою поведження було прагнення принизити чи збентежити жертву, є фактором, який слід брати до уваги, відсутність такої мети не може виключати констатацію порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справі “V. проти Об’єднаного Королівства” [ВП], заява № 24888/94, § 71, ECHR 1999-IX; і рішення у справі “Калашніков проти Росії”, цитоване вище, § 101). Він вважає, що умови, в яких утримувався заявник, зокрема, до травня 1998 р., повинні були завдати йому значного психологічного страждання і принизити його людську гідність.
143. Суд підтверджує, що між травнем 1998 року та датою візиту делегації Суду в жовтні 1999 року відбулись суттєві та прогресивні покращення і в загальних умовах утримання заявника, і в режимі, що застосовувався слідчим ізолятором. Зокрема, були зняті ставні з вікон в камерах, проводились щоденні прогулянки та було надано право ув’язненим мати побачення та листуватись. Тим не менше Суд зауважує, що до дати введення цих покращень заявник вже був ув’язнений в цих жахливих умовах протягом 24 місяців, включаючи період, що складався з 8 місяців, після того, як Конвенція набула чинності для України.
144. При розгляді суттєвих умов утримання заявника та занять, які йому пропонувались, Суд також звернув увагу, що Україна мала серйозні соціально-економічні проблеми в ході перехідного періоду і що до літа 1998 р. адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте, Суд зауважує, що брак коштів не може, в принципі, виправдати умови, які були настільки поганими, що перевищили поріг поведження, яке суперечить статті 3 Конвенції. Крім того, економічні проблеми України не можуть у будь-якому випадку пояснити та виправдати окремі умови утримання, які у параграфі 141 були визнані неприйнятними у цій справі.

145. Відповідно, в цій частині було порушено статтю 3 Конвенції.

III. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

146. В його заяві до суду заявник скаржився, що йому було заборонено направляти та отримувати листи від його родини та отримувати поштові посилки з теплим одягом та їжею. В його зауваженнях щодо прийнятності та суті він зауважив, що з дати винесення рішення Верховним судом Автономної Республіки Крим від 26 квітня 1996 року він не міг отримувати передачі та поштові посилки вагою до 8 кілограмів, а також з грудня 1997 року йому не було дозволено купувати продукти харчування в магазині слідчого ізолятору.

147. Суд погоджується, що скарги заявника мають бути розглянуті відповідно до статті 8 Конвенції, яка передбачає таке:

“1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, житла і до таємниці кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров’я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб ”

148. Перш за все Суд повторює, що Конвенція діє для всіх Договірних Сторін виключно стосовно тих подій, які відбулись після набуття чинності Конвенцією стосовно цієї Сторони. Суд відповідно має юрисдикцію перевіряти скарги заявника настільки, наскільки вони стосуються періоду після 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набула чинності для України.
149. Протягом візиту делегації Суду до Сімферопольського слідчого ізолятору було встановлено, що заявник почав отримувати пошту з кінця 1998 року. Протягом часу його ув'язнення він отримав чотири або п'ять листів від його родини. Однак Суд не може встановити точно дату, коли ці листи були відправлені та отримані заявником та чи відповідає кількість отриманих заявником листів кількості, що була відправлена йому. В зв'язку із цим Суд наголошує, що згідно з Інструкцією заявнику було дозволено направляти один лист на місяць та отримувати листи без обмежень (див. параграф 74 вище). Більше того, як вже було зауважено, заявник писав до його матері практично кожний місяць та він не отримав листа, відправленого йому в вересні 1999 року (див. параграфи 30 та 53 вище).
150. Суд зауважує, що згідно із заявами свідків, заслуханих делегацією, ситуація стосовно відправлення та отримання пошти значно покращилась після набуття чинності Тимчасовим положенням, тобто з 11 липня 1999 року або незабаром після того (див. параграфи 41 та 54 вище). Суд також зауважує, що заявник почав отримувати посилки приблизно в вересні 1998 року (див. параграф 31 вище). Він міг отримувати посилки з їжею, але що стосується одягу, то йому не було дозволено одягати будь-який інший одяг, ніж той, що був дозволений адміністрацією слідчого ізолятору, за винятком нижньої білизни та шкарпеток.
151. Суд погоджується, що вищенаведені обмеження з боку державної влади втручаються в право заявника на повагу до його кореспонденції, яке гарантоване параграфом 1 статті 8 Конвенції та що ці обмеження можуть бути виправдані, тільки якщо були виконані умови параграфу другого цієї статті.
152. Зокрема, щоб не суперечити статті 8, втручання повинно бути здійснене “відповідно до закону”, переслідувати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення у справі “Сільвер та інші проти Об'єднаного Королівства” від 25 березня 1993 р., серія А № 61, с.32, § 84; і рішення у справі “Петра проти Румунії” від 23 вересня 1998 р., Звіти 1998-VII, с.2853, § 36).
153. Насамперед, Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене “відповідно до закону”. Цей вираз, по-перше, вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна бути здатна передбачити його наслідки для себе, а також, це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права (див. рішення у справах “Круслін проти Франції” та “Ювіг проти Франції” від 24 квітня 1990 р., серія А №176-А, с.20, § 27, і серія А №176-В, с.52, § 26, відповідно).
154. Уряд в своїх письмових зауваженнях звертається до Закону. В свах додаткових зауваженнях Уряд додає посилання на Виправно-трудоий кодекс (“Кодекс”), Інструкцію та Тимчасове положення (див. параграф 116 вище).

А. Період між 11 вересня 1997 року та 11 липня 1999 року

155. Суд зауважує, що закон регулює умови утримання до вступу вироку в законну силу (див. параграф 76 вище). З заяв свідків, заслуханих делегацією, та з документів, наданих Урядом, видно, що після того, як вирок вступав в законну силу, умови утримання засуджених до смертної кари в основному регулювались Інструкцією, виданою Міністерством юстиції, Генеральною прокуратурою та

Верховним Судом (див. параграфи 73-75 вище). Однак, Кодекс встановлює основну правову базу стосовно умов утримання (див. параграф 82 вище).

1. Виправно-трудоий кодекс

156. Суд зауважує, що хоча Кодекс відповідає другій вимозі, що впливає з виразу “у відповідності із законом”, а саме, що закон має бути доступний, він не відповідає третій вимозі, зокрема, що закон має бути передбачуваний, в значенні сенсу та природи оскаржуваних заходів.
157. Суд зазначає, що Уряд звертається до частини 3 статті 41 Кодексу, згідно з якою “засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік” (див. параграф 85 вище). Однак це положення є частиною статті 41, яка встановлює правила стосовно отримання посилок та бандеролей осіб, засуджених до позбавлення волі. Суд погоджується з тим, що було б незрозумілим, якби особи, засуджені до смертної кари, включались до осіб, засуджених до позбавлення волі, в сенсі Кодексу, оскільки смертна кара застосовується стосовно злочинців, щодо яких вважається неможливим перевиховання шляхом позбавлення волі. Суд зауважує, що правова позиція є більш зрозумілою в другому параграфі статті 41 Кодексу, яка встановлює, що “засудженим, які відбувають позбавлення волі в тюрмах, одержання посилок і передач не дозволяється”. В цій справі заявник був постійно ув’язнений в Сімферопольському слідчому ізоляторі, а не у виправно-трудоій колонії, не у виховно-трудоій колонії чи у виправно-трудоій колонії-поселенні, як зазначено в першій та четвертій частинах цієї статті.
158. В світлі цих обставин Суд доходить висновку, що обмеження, які були накладені Кодексом, згідно з зауваженнями Уряду, не були передбачуваними, щоб відповідати вимогам другого параграфу статті 8 Конвенції, оскільки заявник не міг знати з впевненістю, чи застосовуються до нього обмеження, встановлені Кодексом, стосовно кількості посилок та бандеролей, які ув’язненим дозволено було отримувати від родичів.

2. Інструкція

159. Суд зауважує, що Інструкція була внутрішнім документом, який не був доступний громадськості: Уряд надіслав Суду лише частину її.
160. Суд зазначає, що в цих обставинах не можна говорити, що втручання в право заявника стосовно його кореспонденції здійснювалось “у відповідності із законом”, як того вимагає параграф 2 статті 8 Конвенції. Дійсно, Інструкція була замінена на Тимчасове положення, затверджене Державним Департаментом з питань виконання покарань 25 червня 1999 року наказом № 72 та зареєстроване 1 липня 1999 року під № 426/3719 Міністерством юстиції України, яке набуло чинності 11 липня 1999 року і яке було публічним. Однак Тимчасове положення не застосовується до фактів, які відбулись до 11 липня 1999 року.
161. Таким чином, статтю 8 Конвенції було порушено в період між 11 вересня 1997 року та 11 липня 1999 року.

В. Період після 11 вересня 1999 року

162. Стосовно періоду після 11 липня 1999 року Суд повторює, що адвокат заявника повідомив в своєму листі від 24 липня 1999 року Суд, що умови утримання в “коридорі смерті” стосовно заявника значно покращились. Родичам заявника було дозволено передати йому теплі речі та надсилати посилки з їжею двічі на місяць, було дозволено щомісячні побачення з родичами без жодних обмежень та не було обмежень щодо кореспонденції. Суд також зауважує, що така сама інформація була повідомлена Суду матір’ю заявника в її листі від 8 липня 1999 року.

163. Суд зазначає, що протягом цього періоду заявник не скаржився, що його кореспонденція контролюється.
164. Стосовно обмежень, встановлених Тимчасовим положенням, згідно з якими заявнику було дозволено отримання шести посилок та трьох бандеролей на рік, Суд допускає, що таке обмеження становить втручання в право заявника на повагу до кореспонденції. Таке втручання є “у відповідності із законом”, тобто Тимчасовим положенням, та може бути розцінено як таке, що має на меті правову ціль “попередження заворушень чи злочинів”, маючи на увазі зацікавленість адміністрації слідчого ізолятору в забезпеченні того, щоб шкідливі для слідчого ізолятору речі не проносили до слідчого ізолятору.
165. Стосовно необхідності такого втручання Суд має взяти до уваги логічну проблему, яка включає обробку необмеженої кількості посилок, що прибуватимуть до великої пенітенціарної установи, в цій справі в установі утримувалось більше 3 тисяч в’язнів. Надання дозволу ув’язненим на отримання необмеженої кількості посилок чи бандеролей має тягнути за собою велику кількість роботи частини персоналу слідчого ізолятору для контролювання кожної посылки з точки зору збереження безпеки слідчого ізолятору. Режим охорони всередині слідчого ізолятору має на меті захист суспільства від небезпечних злочинців, а також захист самих ув’язнених всередині. Адміністрація слідчого ізолятору в зв’язку із цим мала законний інтерес захистити безпеку засобом, який би зменшив або лімітував ризик небезпеки. В той же час має бути дотриманий необхідний баланс між інтересами безпеки і повагою до права ув’язненого підтримувати контакти із зовнішнім світом.
166. В цій справі Суд зауважує, що можливість отримувати посилки чи бандеролі кожні шість тижнів може бути розцінена як такий баланс, беручи до уваги, що адміністрація слідчого ізолятору забезпечує одяг, їжу та медикаменти для всіх ув’язнених протягом позбавлення волі. На додаток Суд посилається на свідчення Уряду, що немає обмежень для родичів надсилати ув’язненим гроші, щоб придбати продукти харчування в магазині слідчого ізолятору.
167. На фоні цих обставин та маючи на увазі межі розсуду, що має Уряд при врегулюванні в’язничного життя, Суд зауважує, що заходи були пропорційні меті запобігання заворушенням та злочинам.
168. Таким чином, статтю 8 Конвенції стосовно періоду після 11 липня 1999 року порушено не було.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

169. Стаття 41 Конвенції проголошує:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію”.

170. Заявник не надав жодних вимог стосовно матеріальної шкоди або видатків. Однак він вимагав через свою мати 3 000 000 американських доларів (3 064 038 Євро) для компенсації нематеріальної шкоди.
171. Уряд зазначив, що мати заявника не мала визначеного правового статусу, щоб діяти в інтересах заявника. Він звертає увагу, що повноваження представника були представлені Суду після того, як була надана вимога щодо справедливої сатисфакції.
172. Суд, маючи на увазі свої висновки стосовно скарг заявника відповідно до статей 3 та 8 Конвенції, погоджується, що заявник відчував певні моральні страждання у зв’язку з загальними умовами його утримання та обмеженнями з боку державних

органів його права на повагу до його кореспонденції (див. параграф 139 вище). Визначаючи суму справедливої сатисфакції на справедливій основі, Суд присуджує заявнику 2000 Євро за нематеріальну шкоду та будь-який податок, який може бути справлений з цієї суми.

Відсотки у разі невиконання зобов'язань

173. Суд вважає, що процент, який нараховуватиметься у випадку невиплати коштів за цим рішенням, повинен ґрунтуватися на річній процентній ставці, яка дорівнює граничній кредитній ставці Європейського Центрального банку плюс три відсоткових пункти (див. рішення у справі “Крістін Гудвін проти Об’єднаного Королівства”, заява №28957/95, 3 липня 2002 р., § 124).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Відхиляє попередні зауваження Уряду;
2. Постановляє, що статтю 3 Конвенції було порушено;
3. Постановляє, що було порушено статтю 8 Конвенції щодо періоду з 11 вересня 1997 року до 11 липня 1999 року;
4. Постановляє, що не було порушено статтю 8 Конвенції щодо періоду після 11 липня 1999 року;
5. Постановляє
 - (а) що держава-відповідач повинна сплатити заявнику протягом трьох місяців з дати набуття рішенням статусу остаточного згідно параграфу 2 статті 44 Конвенції 2 000 (дві тисячі) євро як компенсацію моральної шкоди в українських гривнях за курсом на день розрахунку;
 - (б) що після закінчення вищевказаних трьох місяців до остаточного розрахунку на вищевказані суми нараховуватиметься відсоток, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти;
6. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською і повідомлено письмово 29 квітня 2003 р. відповідно до правила 77 §§2 і 3 Регламенту Суду.